

Montage – Afbrydelse af moderne fortællinger og erkendelse af udviklingens spøgelse i velfærdsarbejde

Stine Thygesen og Trine Øland

Historie, velfærdssociologi, plejebørn, metodologi, analysefremstilling

1. Montage

Afskårne kviste

Familieplejeanbringelser er som en slags indpodning. Selv Gud Fader i himmerig har til dels benyttet dette middel, da hans enbårne søn var kommen til verden (...) Josef blev straks Vor Herres plejefader.

I et plejehjem får barnet en naturlig erstatning for tabet af et fødehjem, det bliver ligesom indpodet i familien.

'Indpodning' er et skønt billede.

Man taler om 'menneskeslægtens stamtræ'.

Hovedgrenene på træet er de mange folkeslag, sidegrenene er familierne, og børnene er så kviste på familiens gren. De hjemløse børn er da at ligne ved afskårne kviste.

Men når en sådan lille kvist optages i en familie, da foregår der en indpodning.

At pøde er jo en skøn og ædel kunst.

Ja, når det sker på bedste måde, i sandhed en himmelsk kunst.

(Pastor Kaae i en tale ved Danmarks Lærerforening, 1893)

Mælkebøttebarnet og korthuset

Sagsbehandleren Mette har inviteret mig til at møde Klaus og Jane i deres hjem. De sidste fem år har de været plejeforældre for Rasmus, som nu er 15. Det er i begyndelsen af mit feltarbejde i kommunen, og Mette vil give mig mulighed for at høre deres historie, som hun kalder et *forbillede*. Hun vil gerne vise mig, *hvad der virker*.

Klaus og Jane fortæller om dengang Rasmus var helt lille, og de havde ham i aflastning, og om deres liv med Rasmus, siden kommunen tog beslutning om en egentlig anbringelse.

Da jeg efterfølgende går feltnoterne igennem, bliver det tydeligt, at fortællingen har en særlig dramaturgi. Den har lighedstræk med skønlitterære historier om 'mælkebøttebarnet', der på trods af vanskelige opvækstvilkår kæmper sig igennem asfalten og blomstrer op.

Begyndelsen (beskrivelser af Rasmus før): *Han var helt lukket – nærmest død – ude afstand til at lære – havde altid en soft-gun i skoletasken – skiftede mellem personligheder – som et vildt dyr i junglen – han var uregerlig og forslugen.*

Kampen (beskrivelser af hvad Rasmus havde behov for): *Han skulle åbnes og vækkes til live – han var som en lille spire, der havde brug for gødning – han havde brug for tryghed og ro.*

Sejren (beskrivelser af Rasmus i dag): *Hans sunde side er blevet kaldt frem – han er selvkørende – han har ikke brug for ret meget hjælp længere – han klarer sig godt i skolen nu – han er meget ambitiøs – han skal nok få den studenterhue.*

Mette siger, at det er sådan nogle historier, der *booster* hendes energi. At være vidne til Rasmus' rejse fra alvorlige problemer til succes gør hendes arbejde som socialrådgiver meningsfuldt. Men arbejdet med Rasmus stopper ikke her. Der må værnes om den gode udvikling, da den betragtes som skrøbelig og i fare for at kollapse, hvis ikke velfærdsarbejderne bliver ved med at gøre det, de gør: *Når alt går så godt, som det gør nu og her, så er det jo ikke fordi, det er slået igennem med søm. Det er fordi trygheden er der hele vejen rundt.* Men hvis indsatsen hører op, siger Mette, *så vælter korthuset.*

(Feltnoter 2017)

En uddannelse og et arbejde

En plejemor (P) og en anbringelseskonsulent (A) fortæller en feltarbejder (F) om en syvårig dreng, som blev anbragt hos plejemoren et års tid forinden:

P: Der er sket rigtig meget. Han kom med klapvogn.

A: Han ku' ikke gå, kun få hundrede meter.

P: Så gik der en måned, så tog jeg ham ud at gå syv kilometer. Og så lærte han at cykle. Og han lærte at spise med kniv og gaffel fra dag ét.

A: Før spiste han kun med en helt lille ske. Altså, han ville ikke andet. Men det kan ikke nytte noget, at vi fastholder børnene i, at det er synd. For så kan man ingenting.

F: Hvordan?

A: Så kommer de jo aldrig til at udvikle sig. Og de har jo brug for, at de kan nogle ting, så de har en mulighed for at få en uddannelse og et arbejde.

(Feltnoter 2018)

Uægte

Plejebarnets navn: *Karla Emilie Johanne Rasmussen*

Fødselsaar og -dag: *1910, 12. maj*

Ægte eller uægte født: *uægtefødt*

Datum for Anbringelsen: *1. januar 1912*

Af hvem anbragt: *Moderen Emilie Johanne Rasmussen*

Hos hvem anbragt: *Depotarbejder Marius Jensen, Roskilde*

For aarlig Plejeløn: *180 kr.*

Plejebarnets navn: *Erna Emilie Hansen*

Fødselsaar og -dag: *født 2/11 1903*

Ægte eller uægte født: *uægte*

Datum for Anbringelsen: *1/5 1904*

Af hvem anbragt: *Af Moderen Olga Hansen*

Hos hvem anbragt: *Gaardskarl L. Hansen, Algade*

For aarlig Plejeløn: *120 kr.*

(Protokol over anbragte plejebørn 1904-1913, Roskilde Købstadskommune)

Se ske

Sagsbehandleren Mette viser mig rundt i Familieafdelingen. Hun stopper og peger på en stor tavle, som er inddelt i tre kolonner. I hver kolonne er der bullets

og håndskrevne noter. I afdelingen er de som noget nyt begyndt at arbejde med Sikkerhedsplaner. Mette forklarer, hvad arbejdet med Sikkerhedsplaner går ud på: *Det er meget interessant. I stedet for bare at fokusere på alle 'bekymringerne', så hjælper det her os til at få øje på 'ressourcerne', og det vi gerne vil 'se ske'.*

<i>bekymringer</i>	<i>ressourcer</i>	<i>se ske</i>
--------------------	-------------------	---------------

Langs tavlen hænger der fotos af børn. Mette peger på et af billederne og siger, at *her er der en bekymring for, at mor drikker, og her er der en voldelig far*. Sikkerhedsplanen er et redskab til at tænke løsningsorienteret og undersøge hvem i barnets netværk, der kan bringes i spil. *Det er sidste skud i bøssen inden anbringelse.*

(Feltnoter 2017)

Afbrydelse

Kulturkritikeren Walter Benjamin gjorde i sine egne værker brug af afbrydelsen; omtrent på samme måde som Bertolt Brecht brugte afbrydelsen i det, han definerede som episk teater. Om afbrydelsens funktion skriver Benjamin:

”Det episke teaters kunst er (...) at fremkalde undren i stedet for indføling. Sat på formel: i stedet for at føle sig ind i helten skal publikum snarere lære at undre sig over de forhold, han bevæger sig i. Det episke teater skal, mener Brecht, ikke så meget udvikle handlinger, som det skal fremstille tilstande. (...) Det drejer sig snarere om først og fremmest overhovedet at afdække disse tilstande (...) Denne afdækning (fremmedgørelse) af tilstandene sker gennem afbrydelse af begivenhedernes forløb.”

(Benjamin 1998, 36)

Bekymringer i lag-på-lag

Der er statusmøde om niårige William. De seneste år har han været anbragt i plejefamilie og på forskellige institutioner, der ikke har været i stand til at møde hans behov. I øjeblikket bor han derfor midlertidigt hjemme hos sine biologiske forældre. Det er endnu ikke afgjort, om William skal hjemgives med støtte eller anbringes et nyt sted. Denne uvished præger samtalen på statusmødet, hvor forældrene sammen med en række velfærdsarbejdere skal gøre status over Williams udvikling og trivsel:

Læreren kigger på sit papir og markerer noget med sin kuglepen. Han løfter blikket fra sine noter og smiler i retning af forældrene. *Vi har skrevet lidt om,* siger han, *at vi en gang imellem oplever, at William ikke er frisk og veludhvilet.* Skolelederen tilføjer, at det primært var, mens han boede på opholdsstedet.

Moren ser på skolelederen: *Ja, for hjemme hos os bliver han lagt, når klokken er halv ni.* Hun fortsætter og siger, at på opholdsstedet havde William sin computer til rådighed om aftenen. Indimellem glemte de voksne helt at lægge ham i seng.

Men jeg går pænt op dér, når klokken bliver ni, siger moren og prikker med sin pegefinger mod bordpladen. *Jeg skal be' om din iPad.*

Faren begynder at forklare om de daglige baderutiner. Han siger, de har prøvet forskellige modeller af, og at de nu er landet på, at det er bedst, at William kommer i bad lige efter skole. Ellers kan han blive alt for træt til at komme i bad overhovedet.

Det skal lige siges, indskyder moren, *at William brugte tre kvarter ude i badet i går.*

Så er han da ren bag ørerne, griner læreren. Flere smiler.

Moren fortsætter: *Ja. Og nu er det sådan, at vores aftensmadstider – de ligger fast. Det gjorde de ikke på opholdsstedet. Men vi spiser mellem halv seks og seks. Slut færdig.* Faren nikker og gentager, hvad moren lige har sagt. *Halv seks og seks. Længere går den ikke.*

Samtalen på mødet giver indblik i, hvordan velfærdsarbejdernes bekymringer serielt afløser hinanden. Læreren lægger for med at udtrykke bekymring for forældrenes evne til at skabe et struktureret familieliv. Sørger de mon for, at han kommer i seng i ordentlig tid? Sørger de for, at han er læringsparat og produktiv? Som svar på denne bekymring kommer forældrene med flere eksempler på, hvordan de – i modsætning til opholdsstedet – netop lever struktureret. Hos dem er der styr på sengetider, skærmtider og spisetider. Og der sættes trumf på familiens evne til ro, regelmæssighed og renlighed: William var i bad i hele tre kvarter i går.

I umiddelbar forlængelse af forældrenes forsikringer om passende livsstil gives der udtryk for en ny og modsatrettet bekymring, idet læreren udbryder, at så er William da *ren bag ørerne*. Denne lille bemærkning markerer, at forældrene (nu) overdriber betydningen af en stram struktur i hverdagen; at de mangler en naturlig og mere intuitiv fornemmelse for, hvad der er vigtigt i et barns liv. I den velfærdsprofessionelle praksis lægges bekymringer til lag-på-lag. Serielt som en rytme eller koreografi udpeges udviklingspotentiale, som kan indfries og hjælpes på vej af (mere) velfærdsarbejde.

(Feltnoter 2018)

2. Åbning af velfærdsarbejdets udviklingstænkning

Som det fremgår af montagen, så huserer der en udviklingstænkning i velfærdsarbejdet med plejebørn. Velfærdsarbejdet er præget af fortællinger om fremskridt, og udviklingstænkningen indeholder på paradoksal vis både omsorg og kontrol. I artiklen spørger vi til, hvordan historiske perspektiver på velfærdsarbejde, og særligt en bestemt historisk forståelse, kan få denne udviklingstænkning frem i lyset, så vi kan studere den og overveje dens effekter. I artiklen sætter vi ikke spørgsmålstegn ved, at der historisk er sket fremskridt, ligesom vi ikke stiller spørgsmål ved, at velfærdsarbejde i mange tilfælde fører til udvikling til gavn for individer. Vi vil belyse og forstyrre idéen om fremskridt som en uimodsigelig og uimodståelig norm i moderne velfærdsarbejde og foreslå en måde, hvorpå fremskridtetstænkningens betydninger kan undersøges, analyseres og præsenteres for læseren og frembringe uforudset indsigt. Idéen, som vi vil argumentere for i denne artikel, er, at en sådan belysning kræver en kompleks historisk tilgang og forståelse, som modarbejder og spænder ben for den lineære tænkning, som synes at præge dominerende tilgange i historiske studier af velfærdsarbejde.

I denne artikel udfordrer og udvider vi derfor vores historieforståelse ved at bruge montagen som et analytisk eksperiment, som netop kan belyse og oplyse det, der hjemsøger moderne velfærdsarbejde, nemlig udviklingsforestillinger. Gennem montagen fremstiller vi historien på en måde, der kan anspore til undring; til at åbne vores tænkning ved at muliggøre uforudsigelig og atypisk indsigt. Dette står i modsætning til det, den engelske pædagogikforsker Maggie MacLure (2006) har identificeret som kvalitative analysers tendens til at søge lukninger og sikre landinger.

Artiklens objekt er velfærdsarbejde og nærmere bestemt velfærdsarbejde med plejebørn. Velfærdsarbejde forstår vi som det arbejde, der udøves af forskellige velfærdsprofessionelle for at støtte og udvikle, i dette tilfælde plejebørn, i at færdes vel i deres liv og samfundslivet som sådan (Buus 2001, Donzelot 1997, Øland 2019). Det gør velfærdsarbejdere ved på baggrund af viden at søge at støtte og udvikle, men også ved at søge at overføre viden til børnene, deres biologiske forældre og deres plejeforældre, så børnene og forældrene kan hjælpe til med at sørge for deres egen velfærd. Forskningen i velfærdsarbejde med plejebørn er domineret af studier, der interesserer sig for at evaluere effekten af forskellige velfærdsindsatser med henblik på nytænkning og effektivisering (se fx Fernandez & Barth 2010, Fallesen & Andersen 2013). Disse studier er i sig selv bærere af udviklingstænkningen, idet de stræber efter at optimere og perfektionere velfærd. I modsætning hertil søger vi at sætte udviklingstænkningen på pause og gøre den og dens effekter tilgængelig for analyse og erkendelse.

I første omgang bruger vi de- og postkolonial tænkning til at afmontere nogle af de selvfølgeligheder om udvikling og fremskridt, som velfærdsarbejdet er

omgærdet af. For det første forstår vi med Tess Lea (2008) velfærdsarbejdet som en hjælperelation mellem *på den ene side* børn, der skønnes at have behov for hjælp, og *på den anden side* velfærdsarbejdere, såsom filantroper, frivillige, lærere, plejeforældre, socialarbejdere og socialrådgivere, der gerne vil og skal hjælpe til med at alle, også plejebørn, kan færdes vel i samfundet. Lea beskriver relationen som en afhængighedsrelation og en afhjælpende cirkularitet, hvor velfærdsarbejdere kritiserer socialpolitikken og det nuværende velfærdsarbejdes manglende effektivitet, samtidig med at de fastholder troen på, at problemerne kan løses ved mere og bedre velfærdsarbejde. På den måde ser vi dels, at velfærdsarbejdet ikke nødvendigvis lykkes, dels at troen på velfærdsarbejdet fastholdes, idet det fortsat hævdes som løsning. På den baggrund træder et grundlæggende paradoks frem; et paradoks som komplicerer udviklingstænkningen.

For det andet forstår vi med Edward Said (1978) relationen som en, der andetgør. I sit studie af vestlige forestillinger om Orienten beskriver Said, hvordan institutioner og professioner mobiliseres i det 18. århundrede for at erobre og kontrollere Orienten. Professioner og videnskabende processer var en del af kolonialiseringen. Gennem beskrivelser af, viden om og undervisning i Orienten, og ved at udvikle synspunkter om Orienten, blev det muligt at erobre, hjælpe og udvikle Orienten. I Saims analyse fokuseres der på, hvordan repræsentationer af den anden og de andre skaber billeder, som begrunder intervention. På denne baggrund kan vi se, at velfærdsarbejdet gennem sine måder at repræsentere den anden på, skaber billeder som gør udvikling mulig og legitim, men vi kan også se, at dette netop er et produkt af velfærdsarbejdes anstrengelser og delagtighed i andetgørelsen.

Studiet, der leverer artiklens empiriske materiale, baserer sig på 710 sider feltnoter fra observationer af møder og samtaler i to kommuners familieafdelinger samt historisk materiale som fx filantropiske foreningers protokoller og journaler over plejebørn (Thygesen 2020). I materialet repræsenterer velfærdsarbejdere plejebørn og deres udvikling med henblik på at iværksætte velfærdsinitiativer for at støtte børnenes udvikling og muligheder.

3. To dominerende forståelser af historie i studier af velfærdsarbejde med plejebørn

I dansk pædagogik er der jævnligt forskere, der benytter historiske tilgange som en åbning til at forstå, rejse kritik af og oplyse om pædagogiske forhold. Eksempelvis bruger Stine Grønbæk Jensen (2020) historiske greb i sine analyser af tidligere børnehjemsbørns erindringer og giver på den baggrund et nuanceret indblik i de følelsesmæssige minder, der hører til børneforsorgens historie. Når vi mere bredt kigger ud over det landskab af forskningslitteratur, der bruger historie i studier af børneforsorg og velfærdsarbejde, får vi øje på to dominerende forståelser; historie forstået som linearitet og historie forstået som genealogi.

Mike Burts (2020) værk *A History of the Roles and Responsibilities of Social Workers: From the Poor Laws to the Present Day* er et godt eksempel på det, som vi kalder historie som linearitet. I Burts fremstilling af det sociale arbejdes historie lægges der vægt på rækkefølge og kronologi, og Burt understreger vigtigheden af at vise, hvordan situationer udvikler sig og er forbundet til hinanden. Shaw (2016, 74), der har kategoriseret historiske tilgange til studiet af socialt arbejde, peger på, at fremstillingsformer, der fokuserer på kontinuitet og brud, enten beskriver det sociale arbejdes "storhed og fald" (*fall from grace*) eller det sociale arbejdes "genoprejsning" (*rise from the pit*). Forfaldshistorierne repræsenterer et romantisk historiesyn og kan findes i de fælles historier om, hvordan "socialt arbejde nåede et højdepunkt i sin udvikling i begyndelsen 1970'erne og har været på tilbagetog siden da" (Burt 2020, 5)¹, mens historier om det sociale arbejdes genoprejsning repræsenterer oplysningstidens historiesyn med fokus på udvikling og (videnskabelige) fremskridt. I den danske litteratur ser vi også disse lineære træk i fortællinger om velfærdsarbejdets opkomst og udvikling over tid. Løkke (1990) beskriver, hvordan børneforsorgen tog form som offentlig instans og fokuserer i den sammenhæng på det 19. århundredes stigende følsomhed overfor børns lidelser. Grothe Nielsen (1986) portrætterer danske børneanstalters historier som en udvikling fra (fængselslignende) børnehjem i 1727 til de nuværende (mere familielignende) bosteder. Endnu et eksempel er Bryderups (2017, 19-80) kortlægning af familieplejens socialpolitiske historie fra 1708-2014, som dels fortæller om kontinuitet, fx en gennemgående lovgivningsmæssig insisteren på at anvende familiepleje frem for institutioner, og dels fortæller om udvikling, fx fra hyppige tvangsfjernelser til højere grad af involvering af børn og familier. En tilsvarende historieforståelse kommer til syne i Bjerres (2021) afhandling om børneværnets anbringelser af børn i perioden 1905-1975, som kronologisk forbinder velfærdsarbejdets anbringelsespraksisser (som de kommer til syne i 225 journalsager) til udviklingen i lovgivningen, samtidig med at der kastes lys på en kontinuitet i de dilemmaer, som er forbundet med anbringelser af børn.

Den anden dominerende tilgang, historie som genealogi, trækker på Michel Foucaults værker og er i opposition til kronologiske beretninger om fremskridt og tilbagegang. Genealogien tænkes at skabe grobund for en anderledes form for viden, der har potentiale til at styrke vores kritiske engagement i og forståelse af problemer i vores samtid (fx straf, se Foucault 2003). Metodisk tager genealogien afsæt i et punkt i nutiden og går tilbage i tiden trin for trin for at optrevle et kompleks af forbindelser og undersøge opkomsten og mulighedsbetingelserne for nutidige institutioner, videns- og praksisformer, som umiddelbart tages for givet. Denne tilgang og tænkning ligger blandt andet til grund for Skehills (2004) *History of the Present of Child Protection and Welfare Social Work in Ireland*. Eksempler fra den danske litteratur er Villadsens (2007) genealogiske analyse af socialt arbejde og socialpolitik og Ebsens (2012) afhandling om etableringen

¹ Alle engelsksprogede citater er oversat til dansk af os.

af børneforsorgen og opkomsten og udviklingen af forskellige institutions- og indsatsformer. Samlet kan man sige, at hensigten med disse bidrag er at ”bruge historie som et middel til kritik af de selvfølgeliggjorte ’sandheder’ som er indlejret i praktikker og diskurser” (Skehill 2007, 451).

Endelig er der i den eksisterende litteratur også tilgange, der bruger historie på måder, der er mere analytisk eksperimenterende. Den amerikanske historiker William H. Sewell skriver, at historie ikke blot handler om at gengive og placere begivenheder i tiden, men at historikeren også må ”bryde med fortællingen – det vil sige midlertidigt suspendere tid for at kunne analysere” (Sewell i Burt 2020, 6). Suspendering af tid og brugen af historiske fragmenter er desuden karakteristisk for postmoderne kritik af lineære og narrative analysefremstillingsformer (se fx Madsen 2018 og Rosengaard 2018). Med denne artikel ønsker vi at deltage i diskussionen om, hvilke historiske tilgange forskning i pædagogik og velfærdsarbejde benytter, og hvilke muligheder det skaber for forskningens evne til at bidrage med andre indsigter end dem, der ligger i velfærdsarbejdet allerede. Vi ønsker i særdeleshed at bidrage med en mere kompleks historisk tilgang, som bryder med den lineære tænkning, der synes at præge både velfærdsarbejdet og de dominerende historiske tilgange til studiet heraf. For at kunne dette, trækker vi på indsigter fra Benjamin.

4. Walter Benjamins historieforståelse

Vores anderledes måde at tilgå historie på udgøres af Walter Benjamins historiefilosofi (1999). Benjamin udvikler sit argument i modsætning til det, han kalder ”socialdemokratisk teori og især dens praksis”, som er ”formet af et begreb om fremskridt” (1999, 252). Dermed er Benjamins argument direkte frugtbart for vores forehavende, idet velfærdsarbejde netop kan siges at være forbundet med det, man kan kalde en socialdemokratisk praksis, dvs. den praksis som udfolder sig i relation til socialpolitikken i en velfærdsstat. Benjamin peger altså på, som vi også kan se i vores studier af velfærdsarbejde, at denne praksis er præget af en ide om fremskridt, og han pointerer ydermere at ideen ikke knytter sig til aktuelle forhold, men udtrykker ”dogmatiske påstande” som kan ses i tre forhold: 1) fremskridtet forestilles at angå menneskeslægten som sådan, 2) fremskridtet forestilles at være ubegrænset i sin uendelige perfektion af menneskeslægten, og 3) fremskridtet forestilles at være ”noget der automatisk fulgte et lige eller spiralformet forløb” (Ibid.). Fremskridtet forestilles altså at angå menneskeslægten som sådan samt være uendelig og automatisk. I montagen er denne forståelse tydelig i fragmentet *Afskårne kviste*, hvor menneskets vækst relateres til menneskeslægtens vækst. Benjamin påpeger, at det historiske fremskridt for menneskeslægten hermed ikke kan adskilles fra selve begrebet om fremskridt, som baserer sig på en ide om, at hændelser hober sig op i en rækkefølge i det, han kalder ”en homogen tom tid” (Ibid.).

I modsætning hertil er historie for Benjamin en struktur, hvis forankring er tid, der er fyldt med "tilstedeværelsen af nuet" (Ibid.). Historie bliver således til en struktur og en samling af kræfter, tilfælde eller situationer. I denne sammenhæng henviser Benjamin til Bertolt Brechts episke teater, som netop gik ud på "at portrættere situationer, snarere end at udvikle plot" (2007, 234). For at kunne portrættere situationer, må handling, plot og rækkefølge afbrydes, og publikum gives hermed mulighed for at reflektere og skabe sin egen mening og sine egne sammenhænge (se også MacLure 2006, 738). Nye situationer opstår gennem denne (teater)form, som hos Benjamin modsvarer af montageens procedure.

Benjamin adskiller med montage fortid og nutid og åbner for det, Ann Laura Stoler kalder "gentagende historier, der går ud over brud og kontinuitet" (2016, 26). Det er historier der folder sig tilbage og frem og viser nye overflader. Denne tænkemåde minder om den "nye ontologi" som postkvalitativ forskning peger på med et fokus på en ontologi af det iboende, hvor en totaliserende og hierarkiserende metodologi, der fx ordner i et klart før og nu i moderne fremskridts- og udviklingsfortællinger, er suspenderet (Lather 2013). Montage organiserer åbninger, der viser andre muligheder for at tænke over de moderne udviklingsfortællinger. Konkret ved at om-arrangere øjeblikke i historien i nutiden. På den måde forstyrres og modsiges illusionen om fremskridt, plot og sekvens som ellers fremstår som dogmatisk og undertrykker aktuelle forhold og konkrete forbedringer af konkrete menneskers viden eller evner.

Benjamin ønskede at få belyst det marginale; det der er gjort tavst eller udelukket fra at komme til syne. Han opfattede sådanne tilfælde eller situationer som magiske lanterner, der i bogstavelig forstand kunne illuminere – belyse eller oplyse – den moderne civilisations "parade af spøgelse" (Cohen 1993: 232). De magiske lanterner kunne oplyse det, der var skjult i, men samtidig hjem søger, Oplysningens og Modernitetens horisont. Avery Gordon, som også henviser til Benjamin, argumenterer for at vi, for at kunne etablere original humanistisk viden, "må lære at tale med og lytte til spøgelse, snarere end at udelukke eller fordrive dem" (2008, 23). Med spøgelse henviser hun til indlejrede betingelser, der er konstituerende og udgøres af sociale figurer. I vores montage er det blevet tydeligt, at velfærdsarbejdet er hjem søgt af udviklingsforestillinger, der konstituerer den sociale praksis. Udviklingsforestillinger dukker hele tiden op på tværs af tid, og udvikling tilbagevises eller fordrives som konkret mulighed og aktualitet, når det gælder plejebørn. Det sidste ses tydeligst i fragmenterne *Mælkebøttebarnet og korthuset* og *Bekymringer i lag-på-lag*, hvor konkrete tegn på udvikling hurtigt placeres i fortiden, og udvikling som abstrakt og allestedsnærværende forestilling genvinder terræn. Det er som om udviklingsforestillingerne opererer i et udviklingsløst rum eller et rum, hvor udvikling som et spøgelse hele tiden henvises til en anden verden eller til fortiden: hvis den hjælpne viser tegn på udvikling, manes dette tegn til jorden og forsvinder for at kunne hævde forestillingen.

Artiklens montager er en analytisk *performance*, som baserer sig på læsninger af det samlede empiriske materiale. Til grund for montagens konstruktion ligger en systematisk kortlægning af, hvilke forestillinger om plejebarnet, der konstrueres i den velfærdsprofessionelle praksis (Thygesen 2020, 157-214). Informeret af Said har denne kortlægning fokuseret på, hvordan barnet repræsenteres som den anden, og på hvordan forestillingerne om den anden fungerer som begrundelser for at sætte udviklende interventioner i værk. Kortlægningen identificerer således, hvordan velfærdsarbejdet producerer forestillinger om progression og linearitet; i udviklingsfortællinger om 'før' og 'nu'; og i fortællinger om barnets placeringer, bevægelser og retninger på en forestillet (udviklings)linje. Her bliver det synligt, at barnets 'ikke-bevægelser' – altså det stagnerede, nedadgående og tilbagestående – kalder på velfærdsarbejdets intervention, som stræber efter at hjælpe barnet til at *blomstre op*, komme i *vækst*, komme på *rette kurs* eller tage *små skridt* i den *rigtige retning*.

I det konkrete arbejde med montagens fremstilling betragter vi data som detaljer eller fragmenter i en montage, hvor sammensætningen, afbrydelserne af det narrative flow, og de forstyrrelser der opstår (for læseren), når der i den konkrete montage springes i tid og mellem forskellige scenarier, skal illuminere udviklingstænkningen. Vi har lagt vægt på at lade historiske og nutidige udviklingsfortællinger flette sig ind og ud mellem hinanden, afbrudt af metakommentarer om (netop) afbrydelsens funktion. Samtidig har vi lagt vægt på, at visse fragmenter fra data kommenterer hinanden. Det er for eksempel tilfældet med detaljer, hvor udviklingstænkningen kommer til udtryk i velfærdsarbejdernes bevægelsesterminologi om plejebarnet, der går *baglæns* eller er begyndt at tage *små skridt fremad*. Det er også tilfældet med fragmenter, hvor velfærdsarbejdets væksttænkning kommer til udtryk gennem brug af botaniske metaforer om *afskårne kviste* og *en lille spire*, der må bringes i vækst ved hjælp af *podning* og *gødning*, og med detaljer, hvor plejebørn i skematisk form kategoriseres på særlige måder som afsæt for at sætte ind med hjælp til den udvikling, velfærdsarbejderne ønsker at *se ske*.

Vi har med montagen belyst og visualiseret udviklingsforestillingen og det hierarki, det således installerer på baggrund af Benjamins konstruktive historiografi, hvor historie er en konfiguration af spændinger og skabende strukturer, der går ud over et begreb om fremskridt.

5. Montagens kritik – afbrydelse og intervention snarere end affirmation

Afslutningsvist vil vi overveje den kritik, som montagen lægger op til. Montagen skaber mulighed for at tænke nyt og erkende udviklingens spøgelse i velfærdsarbejdet og ikke mindst de effekter det har, at spøgelse som aktuel udvikling søges fordrevet, men alligevel genopstår som forestilling. Selvom dette kan lyde dystert eller negativt, er det ikke det. Men kritikken er på en vis måde

anarkistisk, uorganiseret og uden én bestemt retning (og udvikling), idet den i nogen grad lægges ud til og skal formes af tilskueren. Montagen viser nogle muligheder, som tilskueren – læseren – må samle op og danne sin egen mening i. Den måde montage er konstrueret på af os som forskere, peger dog alligevel på noget som resultat af det håndværk, det er at konstruere og fremstille montage. Under alle omstændigheder afspejler montage ikke virkeligheden, men kan forstås som en intervention og en invitation, der afbryder det almindelige og forudsigelige narrativ for at fremstille nye lag, som kan siges at konstituere den sociale praksis.

Montagens kritik er således ikke en negativ kritik, som fx ifølge Bank, Staunæs og Raffnsøe (2020) er en form for kritik, der afslører og afdækker det bestående på måder, der skaber håbløshed og ”ikke altid bidrager til at skabe forandring” (Ibid., 40). Bank, Staunæs og Raffnsøe (2020) supplerer derfor med en såkaldt affirmativ kritik, der ’lægger til’, potentialiserer og bekræfter noget, der er i tilblivelse og udvikling. Montagens kritik er (dog) heller ikke affirmativ, idet den netop i sin grundform arbejder med at afbryde og dermed forstyrre fremskridt og udvikling. Hvis kritikken skal være affirmativ og positiv, kan man med Szulevicz, Khawaja & Kousholt (2020) sige, at kritikken instrumentaliseres i udviklingens navn, og på den måde afvæbnes kritikken og tænkes ind i en (individuel psykologisk orienteret) tilpasningsideologi. På den måde ville det være inkonsekvent – i forlængelse af montagens kritik af udvikling – at understøtte en kritikform, der har til hensigt at udvikle.

Montagens kritik ligner således mere den ikke-affirmative dannelses tilgang Szulevicz, Khawaja & Kousholt også nævner, hvor en kritisk og undersøgende tilgang er idealet, og pointen er at ”eksisterende viden, traditioner, idealer og værdier anerkendes – de affirmeres bare ikke” (Ibid., 56). Her hæves forskeren altså ikke som affirmerende instans per se, men fastholder en eksplorativ og åben tilgang, hvor fokus er på, hvad forskeren er i stand til at pege på, på baggrund af sit videnskabelige håndværk; ikke med henvisning til at forskeren, qua sin position som sådan, er i stand til at se og affirmere det, der er under tilblivelse og udvikling. På den måde stiller montagens kritik sig også undersøgende an i forhold til videnskabens andel i modernitetens civiliserende mission og den parade af spøgelse, der ikke umiddelbart forsvinder i forlængelse heraf.

I bredere forstand handler dette også om en kritik af det, Ahmed kalder ”the affirmative turn” (2008, 1), som bl.a. indenfor feminisme har udråbt negativitet til at være et problem i sig selv (Ibid., 12). Selvom det ikke er meningen med den affirmative kritik at sondre skarpt mellem negativ og positiv kritik, så lurer denne distinktion bag ved behovet for den affirmative kritik, idet den hævdes at producere andre affekter end de negative. Som Ahmed peger på, så er det nemlig som om det samtidig antages, at ”bad feelings are backward and conservative and good feelings are forward and progressive” (Ibid., 12). Med andre ord: distinktionen mellem negativ og positiv kritik medfører, at de gode,

affirmative og positive følelser som noget helt selvfølgelig knyttes til udvikling og fremskridt, mens de negative følelser knyttes til stilstand eller tilbagegang. Med montagens kritik bliver det muligt at spørge til disse antagelser og deres effekter; i velfærdsarbejde såvel som i kritiske analyser af velfærdsarbejde.

6. Montage

Resultater

På Rigsarkivets læsesal åbner jeg en stor brun bog med påskriften: *Resultater. Efter 25 aars virksomhed. Af Foreningen for Viborg Stift og Amt til forsømte og hjemløse Børns Opdragelse*. Bogen indeholder tohundrede og toogfirs nummererede biografier skrevet i hånden.

Nr. 3, Anna Elisabeth Jensen. En fortælling om brand, amputation af ben, tab af syn og den glæde og taknemmelighed, Anna Elisabeth Jensen føler i dag.

Nr. 2, Jens Christian Sørensen. Det fremgår, at Jens Christian Sørensen giftede sig til en gård med 3 køer og fik 2 børn.

Nr. 5, Christian Nielsen, anklages blandt andet for tyveri, men han *synes nu imidlertid at have taget sig sammen*. Han var *en flittig arbejdsmand*, står der.

Jeg læser videre og ser, at alle historierne ender med en kort konstatering; et resultat. Det ser ud til, at en vis andel af børnene *ender med at vagabondere*. Andre går det bedre: *Meget flink, agtet mand. Er nu i en god stilling. Lever et lykkeligt familieliv*.

(Noter fra gennemlæsning af Biografier af plejebørn 1884-1909, Landsarkivet for Nørrejylland)

Små skridt fremad

Der er statusmøde om Isabella på syv. Isabella er ved at falde til på et nyt opholdssted, hvor hun har boet nogle måneder. Skolepædagogen lægger ud med at gøre rede for sit indtryk af Isabellas udvikling i skolen: *Nu fik jeg jo nærlæst sagen i går, og ku' se at – GUD ja – dér er der sket noget. Og dér.*

Især har Isabella rykket sig fagligt. Hun er begyndt at læse. Og hvis opholdsstedet har mulighed for det, ville det være rigtig godt for Isabella, hvis hun kunne læse 10-15 minutter hver dag. Hun ville *profitere* rigtig meget af det, siger pædagogen.

Hvis vi skal snakke om det sociale ... Der er der så ikke så store skridt. Men hun er også på overarbejde. Isabella prøver at hægte sig på, men ender med at lege ved siden af de andre. Og det er jo også et skridt på vejen. Det sociale går lidt langsommere end det faglige, men man bonner jo heller ikke ud på det hele på én

gang (...) Det går i hvert fald fremad.

(Feltnoter 2018)

Bevægelser og retninger

Kulturanalytikerne Billy Ehn og Orvar Löfgren skriver, at den klassiske kulturanalyse har en tendens til at søge og opstille dikotomier. Dikotomier, som i sig selv er produkter af kultur. Fra et poststrukturalistisk synspunkt, skriver de, vil det i stedet være vigtigt at 'afsløre' sådanne dikotomier, for eksempel hvad angår de værdier, vi knytter til bevægelser og retninger. De skriver:

”I vesten har vi en tendens til at sætte den positive pol først i mange sammenhænge (...). Op og ned, frem og tilbage, aktiv og passiv, god og dårlig (...). 'Op' er godt, 'fremad' er positivt.

Det er slående, i hvilken udstrækning man fanges i modernitetens tankeverden, når man tænker i bevægelsesterminologi. Det er den overlagte, målrettede bevægelse fremad, flytningen fra punkt A til B, der helt dominerer. Det handler om at være på vej, at skynde sig videre, om at være 'i gang'. Hvem vil stagnere, sygne hen og blive en bremseklods? Nogle bevægelser har (...) i dette vokabular en meget negativ klang, som indimellem definerer dem som ikke-bevægelser eller bare gør dem usynlige. Herunder de bevægelser, som bliver betragtet som ikke-udviklende eller ufrugtbare: Det repetitive, det monotone, den planløse faren rundt, bevægelser, som 'ikke fører nogen steder hen'. Det moderne skal være i bevægelse, men ikke være rodet.”

(Ehn & Löfgren 2010, 33)

Tilbagegang

Plejemoren fortæller, at Kalle *går lidt baglæns*. Han er begyndt at tisse i sengen igen. Han havde ellers været ved at være renlig. Anbringelseskonsulenten og plejemoren er enige om, at der er sket meget nyt i Kalles liv. Flytning, skift af plejefamilie, skift af skole. *Det hele er væltet. Hans struktur er væltet. Alt er nyt*, siger plejemoren. *På den nye skole er der ikke noget begn, der er ingen grænser, mange børn, nye voksne hver dag. Så det er vigtigt at skabe struktur*. Plejemoren fortæller, at hun laver et skema for at forberede Kalle på, hvad der skal ske hver eneste dag. For *ellers går han baglæns*.

(Feltnoter 2018)

Fremskridtet og fortiden

Med oplysningsprojektets sammenbrud finder Benjamin mening – ikke i troen på mennesket og menneskehedens fremskridt – men i dialog med fortiden. Men vel at mærke på en anden måde end ved at etablere årsagssammenhænge mellem forskellige historiske momenter:

Til tænkning hører ikke blot tankernes bevægelse, men i lige så høj grad dette at bringe dem til stilstand. Hvor tænkningen pludselig standser i en konstellation, der er mættet af spændinger, der giver den denne konstellation et chok.”

(Benjamin 1998, 169–170)

**Stine Thygesen, ph.d. og adjunkt, Institut for Læreruddannelse,
Københavns Professionshøjskole**

**Trine Øland, ph.d. og lektor, Sektion for Pædagogik,
Københavns Universitet**

Referencer

- Ahmed, S. 2008. 'The Politics of Good Feeling'. *ACRAWSA e-journal* 4 (1): 1-18.
- Bank, M.; D. Staunæs & S. Raffnsøe. 2020. 'Affirmativ kritik: Håb og begejstring, uhygge og vrede'. *Nordiske Udkast* 48(1): 40-52.
- Benjamin, W. 1998. *Kulturkritiske essays*. København: Gyldendal.
- Benjamin, W. 1999. *Illuminations*. London: Pimlico.
- Benjamin, W. 2007. 'The author as producer'. I: Demetz, P. (red.) *Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings by W. Benjamin*. New York: Schocken Books, 220–238.
- Bjerre, C. 2021. *Når staten er far og mor: Børneværnets anbringelser af børn i Danmark, 1905-1975*. Ph.d.-afhandling. Institut for Historie. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bryderup, I. M. 2017. Familiepleje i et historisk og socialpolitisk perspektiv. I: I. M. Bryderup, M. Engen, & S. Kring (Red.), *Familiepleje i Danmark* (s. 19–80). Aarhus: Klim.
- Burt, M. 2020. *A History of the Roles and Responsibilities of Social Workers: From the Poor Laws to the Present Day*. Abingdon and New York: Routledge.
- Buus, H. 2001. *Sundhedsplejerskeinstitutionens dannelse: En kulturteoretisk og kulturhistorisk analyse af velfærdsstatens embedsværk*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Cohen, M. 1993 *Profane Illumination: Walter Benjamin and the Paris of Surrealist Revolution*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Donzelot, J. 1997. *The policing of families*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Ebsen, F. 2012. *Udsat til børneforsorg, om etablering af familiepleje, børneanstalter og indsats i hjemmet for udsatte børn i Danmark*. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Ehn, B., & Löfgren, O. 2010. *Kulturanalyser*. Aarhus: Klim.
- Fallesen, P. & Andersen, S.H. (red.). 2013. *Når man anbringer et barn II. Årsager, effekter og anbringelsesforanstaltninger og konsekvenser*. København: Rockwool Fondens Forskningsenhed, Syddansk Universitetsforlag.
- Fernandez, E. & Barth, R.P. (red.). 2010. *How Does Foster Care Work?*

- International Evidence on Outcomes*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Foucault, M. 2003. *Overvågning og straf: fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Gordon, A. F. 2008. *Ghostly Matters: Haunting and the Sociological Imagination*. New University of Minnesota Press ed. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Grothe Nielsen, B. 1986. *Anstaltbørn og børneanstalter gennem 400 år*. Holte: SocPol.
- Jensen, S. G. 2020. 'Erindringer, der gør det lettere at leve. Håndtering af smertelige og lykkelige minder blandt tidligere børnehjemsbørn i en særlig erindringspolitisk kontekst'. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 2020(4): 9-27.
- Lather, P. 2013. 'Methodology-21: What Do We Do in the Afterward?' *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26 (6): 634–45.
- Lea, T. 2008. *Bureaucrats and Bleeding Hearts Indigenous Health in Northern Australia*. Sydney, NSW: University of New South Wales Press.
- Løkke, A. 1990. *Vildfarende børn. Om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880-1920*. Holte: SocPol.
- MacLure, M. 2006. 'The Bone in the Throat: Some Uncertain Thoughts on Baroque Method.' *International Journal of Qualitative Studies in Education* 19 (6): 729–45.
- Madsen, U. A. 2018. *Baudrillard og pædagogik: fatal etnografi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rosengaard, S. 2018. 'Fremtiden starter i børnehaven': *Postmoderne analyser af velfærdsstatslige investeringer i det lille barns dannelse*. Ph.d.-afhandling. Institut for Medier, Erkendelse og Formidling. Københavns Universitet.
- Said, E. 2003. *Orientalism*. London: Penguin Modern Classics.
- Shaw, I. 2016. *Social Work Science*. New York, NY: Columbia University Press.
- Skehill, C. 2004. *History of the Present of Child Protection and Welfare Social Work in Ireland*. New York: Edwin Mellen Press.
- Stoler, A. L. 2016. *Duress: Imperial Durabilities in Our Times*. A John Hope Franklin Center Book. North Carolina: Duke University Press.

Litteraturliste

Szulevicz, T.; I. Khawaja & D. Kousholt. 2020. 'Replik til "Affirmativ kritik: Håb og begejstring, uhygge og vrede"'. *Nordiske Udkast* 48(1): 53-57.

Thygesen, S. 2020. *Redningsarbejde: Kultursociologiske analyser af relationer og forestillinger i velfærdsarbejde med plejebørn og deres forældre*. Ph.d.-afhandling. Institut for Kommunikation. Københavns Universitet.

Villadsen, K. 2007. The emergence of 'neo-philanthropy': A new discursive space in welfare policy. *Acta Sociologica* 50(3): 309–323.

Øland, T. 2019. *Welfare work with immigrants and refugees in a social democratic welfare state*. Abingdon, Oxon, New York, NY: Routledge.

Litteraturliste

Analysearbejds glødende øjeblikke